Герберт УЕЛЛС

НЕЗВИЧАЙНА ОРХІДЕЯ

Купляти орхідеї завжди досить ризиковано. Ви бачите перед собою тільки зморщений бурий корінь, а в усьому іншому доводиться покладатись на власну інтуїцію, або на аукціоніста, або на щастя — це вже як вам завгодно. Може, цій рослині судилося загинути чи вона уже й мертва, а може, ваша покупка виявилася вельми солідною і варта витрачених на неї грошей. Можливо, також — і так бувало вже не раз, — перед захопленим зором щасливого покупця поволі, з дня на день почне розкриватися щось дивовижне, ще не бачене: багатство нових форм, вишукані лінії пелюсток, якісь ніжніші барви, незвичайна мімікрія... На ніжній зеленій стеблині розквітають водночас гордість, краса, прибутки — а може, й безсмертя. Бо нове чудо природи треба наректи новим, особливим ім’ям, а для цього чогось кращого, ніж ім’я самого відкривача, годі й шукати! "Джонсмітія"! А втім, трапляються й гірші назви.

Мабуть, саме надія на щасливе відкриття й зробила Вінтера Веддерберна завсідником таких аукціонів — атож, надія і ще, либонь, та обставина, що в житті він ніколи не мав більш-менш цікавого захоплення. Це був сором’язливий, самотній, досить непоказний чоловік. Його статків вистачало тільки на те, щоб сяк-так зводити кінці з кінцями, а душевної енергії не вистачало для того, щоб узятися за щось певніше. Він міг би так само збирати марки чи монети, перекладати Горація, оправляти книжки чи відкривати нові різновиди мікроскопічних водоростей. Але Веддерберн вирощував орхідеї, так уже вийшло, і все його шанолюбство було зосереджене на невеличкій домашній оранжереї.

— У мене таке передчуття, — сказав він якось за кавою, — що сьогодні зі мною щось станеться. — Розмовляв він неквапом — так само, як рухався й думав.

— Ох, не кажи такого! — вигукнула економка, його далека родичка. Для неї оце "щось" означало завжди тільки одне.

— Ти мене не так зрозуміла. Я не маю на увазі нічого поганого. Хоч, по правді, я й сам не знаю, що маю на увазі.

— Сьогодні, — провадив він, помовчавши, — у Пітерсів розпродують деякі рослини з Андаманських островів та з Індії. Я зазирну туди, подивлюся, чим вони торгуватимуть. Хтозна, а раптом куплю щось путнє. Може, душа моя саме це й передчуває.

Він простяг чашку, щоб кузина налила йому кави ще.

— Це ті рослини, що їх зібрав бідолашний молодик, про якого ти мені на днях розповідав? — запитала жінка, наливаючи Веддерберну кави.

— Так, — відповів він і замислився, не донісши до рота окрайчик підсмаженого хліба.

— Зі мною ніколи нічого не трапляється, — промовив Веддерберн, розмірковуючи вголос. — Цікаво, чому воно так буває? От з іншими людьми трапляється що завгодно. Взяти, скажімо, Гарві. Тільки на тому тижні, в понеділок, він знайшов шестипенсовик, у середу всі його курчата похворіли на вертячку, в п’ятницю приїхала з Австралії кузина, а в суботу він вивихнув ногу. Цілий вир подій, якщо порівняти зі мною!

— А як на мене, то краще обійтися без таких хвилювань, — відповіла економка. — Навряд чи вони пішли б тобі на користь...

— Звісно, все це клопоти. Але ж... Ти сама бачиш, зі мною ніколи нічого не стається. Змалечку я не зазнав жодної пригоди. Виріс, а так ні разу й не закохався. І не одружився... Мені просто цікаво, як воно на душі, коли з тобою щось трапляється... щось таке справді незвичайне...

А той молодик, що колекціонував орхідеї, мав лише двадцять шість років. Коли він помер, йому було на двадцять років менше, ніж мені тепер. Він був двічі одружений, один раз розлучений, чотири рази хворів на малярію і один раз зламав собі стегно. Якось убив малайця, а іншим разом його поранили отруєною стрілою. Кінець кінцем він загинув у джунглях від п’явок. Таке життя, мабуть, дуже неспокійне. Зате ж як це все цікаво! Крім, хіба що, п’явок.

— Усе це й не пішло йому на користь, я певна, — промовила жінка переконано.

— Мабуть, що так. — Веддерберн поглянув на годинника. — Двадцять три хвилини на дев’яту. З дому я виїду за чверть до дванадцятої, часу в мене багато. Вдягну альпаговий піджак — сьогодні не холодно, — сірий фетровий капелюх і коричневі черевики. Мені здається...

Він виглянув із вікна на безхмарне небо, на залитий сонцем сад, а тоді стривожено подивився на обличчя кузини.

— Гадаю, треба все ж таки взяти парасольку, коли їдеш у Лондон, — заявила вона тоном, що не допускав заперечень. — Поки туди та назад... Усе може бути.

З аукціону Веддерберн повернувся трохи збуджений і не з порожніми руками. Він рідко зважувався купити щось відразу, але цього разу зробив саме так.

— Це — ванди, — розповідав Веддерберн. — А оце — дендробії і палеонофіс. — Сьорбаючи суп, він з любов’ю поглядав на свої покупки.

Він розклав їх перед собою на свіжій скатерці й, поки неквапно вечеряв, розповідав кузині про них усілякі подробиці. Він мав звичку ввечері, повернувшись із Лондона, ще раз пережити всю свою поїздку, і це робило приємність і йому самому, і їй.

— Я так і знав, що сьогодні щось станеться. І ось купив усе це. Деякі з них... Деякі з них... Ти знаєш, я чомусь певен, що деякі з них будуть просто незвичайні! Хтозна, звідки це в мене, але я відчуваю: деякі з них виявляться незвичайними. Так ніби мені про це хтось сказав.

— А про оцю, — він показав на зморщений корінь, — ніхто нічого не знає. Чи то палеонофіс, чи то щось інше. А може, навіть якийсь новий вид або й новий рід. Це якраз остання орхідея з тих, що зібрав бідолаха Баттен.

— Вигляд у неї досить неприємний, — сказала економка. — Яка огидна форма!

— А мені здається, вона поки що взагалі не має форми.

— Просто гидко дивитися на оці відстовбурчені паростки, — стояла на своєму жінка.

— Завтра їх не стане видно у вазоні з землею.

— Наче павук, що прикинувся мертвим, — правила економка.

Веддерберн усміхнувся й схилив голову, розглядаючи корінь.

— Вигляд у цієї штуки, звісно, не вельми привабливий. Але про ці рослини не можна судити по сухому корінню. Насправді воно може виявитись прекрасною орхідеєю. Ох, клопітний буде в мене завтра день! Сьогодні ввечері треба обміркувати гарненько, куди я все це садитиму, а вже завтра — до роботи!

— Бідолаху Баттена знайшли в мангровому болоті — вже не пригадую, де саме... — знов почав розповідати Веддерберн. — Одна з цих орхідей лежала геть пом’ята під ним. Вже кілька днів перед тим Баттен хворів на місцеву пропасницю. Мабуть, він знепритомнів. Ті мангрові болота дуже шкідливі для здоров’я. Кажуть, п’явки висмоктали з нього всю кров, до краплини. Може, саме ця орхідея, яку він намагався дістати, й коштувала йому життя.

— Через це вона не здається мені кращою!

— "Жінки хай сльози ллють — чоловікам трудитись..." — процитував Веддерберн проникливо й поважно.

— Подумати тільки — померти десь у бридкому болоті, без звичайнісіньких вигод!.. Лежати в лихоманці, а під руками нічого, крім хлоридину й хіни... І поруч нікого, крім отих страшних тубільців! Коли чоловіки залишаються самі, вони живуть тільки на хлоридині та хіні! Люди розповідають, що всі тубільці на Андаманських островах просто жахливі негідники. Принаймні за хворим вони навряд чи доглянуть як слід. Їх же ніхто цього не вчив. І все це — тільки задля того, щоб в Англії можна було купити орхідеї!

— Вигод там, звісно, не багато, але декому таке життя до вподоби, — сказав Веддерберн. — В усякім разі, тубільці, що були з Баттером, виявилися досить цивілізовані й навіть зберегли зібрану ним колекцію орхідей, поки повернувся його колега, один орнітолог, — він їздив у глиб острова. Правда, орхідеї в них зав’яли, і вони не могли сказати, що то були за види. Саме тому ці орхідеї так мене й цікавлять.

— Саме тому вони й викликають у мене відразу. Я не здивуюсь, якщо на них виявляться бацили малярії. Подумати тільки — на цій гидоті лежало мертве тіло! Спершу я й не туди! Так ось, заявляю: я більше не можу шматка в рот узяти!

— Якщо хочеш, я приберу їх зі столу й перекладу на лавку під вікном. Мені буде добре їх видно й там.

Наступні кілька днів Веддерберн справді майже не виходив зі своєї оранжереї з паровим опаленням — вовтузився з вугіллям, палицями тикового дерева, мохом та іншими таємничими аксесуарами тих, хто вирощує орхідеї. Ці дні, на його думку, були сповнені хвилюючих подій. А вечорами він розповідав друзям про сйої нові орхідеї, вже вкотре повторюючи, що передчуває щось незвичайне.

Та хоч яких він докладав зусиль, а кілька вант і дендробій загинуло. Зате дивна орхідея невдовзі почала показувати ознаки життя. Веддерберн був у захваті і як тільки виявив це, потяг свою економку, не давши їй доварити варення, до оранжереї.

— Це пуп’янок, — пояснював він. — А тут скоро буде багато листків. А оці невеличкі відростки — повітряні корінці.

— Так наче з бурої грудки стирчать білі пальці, — сказала жінка. — Не подобаються вони мені.

— Чому?

— Не знаю. Скидаються на пальці, що так і хочуть тебе схопити. Я не можу нічого вдіяти зі своїми симпатіями й антипатіями.

— Не скажу напевно, але мені здається, що жоден вид відомих мені орхідей не має таких повітряних корінців. А може, в мене просто розгулялась уява. Бачиш, на кінчиках вони трохи сплющені.

— Ох, не подобаються вони мені, — сказала економка, потім несподівано здригнулась і відвернулася. — Я знаю, це з мого боку безглуздо, і мені дуже шкода, особливо коли ти від них у захваті... Але мені з голови не йде отой труп.

— Однак це ж не конче має бути саме та орхідея! Я тільки роблю припущення.

Жінка стенула плечима.

— І все ж таки вони мені не подобаються!

Веддерберн трохи аж образився за таке відразливе ставлення до його орхідей. Та це не заважало йому заводити з кузиною розмову про орхідеї взагалі й про цю зокрема щоразу, як тільки в нього з’являлася охота.

— Химерні штуки ці орхідеї, — сказав він якось. — Від них так і жди якоїсь несподіванки. Ти знаєш, Дарвін вивчав, як вони запилюються, й довів, що будова квітки найзвичайнісінької орхідеї пристосована до того, щоб комахи могли легко переносити пилок з рослини на рослину. Та, здається, існує вже чимало відомих видів орхідей, які запилитися в такий спосіб не можуть. Скажімо, декотрі з кіпріпедій. Люди не знають жодної комахи, яка могла б їх запилювати. А в декотрих орхідей узагалі ніколи не знаходили насіння.

— А як же вони розмножуються?

— Із вусиків, бульб, усіляких паростків. Це дуже легко пояснити. Загадка в іншому: навіщо їм квіти?

— Дуже ймовірно, — вів далі Веддерберн, — що моя орхідея виявиться щодо цього чимсь незвичайним. Якщо так, я її вивчатиму. Я вже не раз думав про те, щоб узятися за дослідження, як Дарвін. Але

досі то не було часу, то щось ставало на заваді. А листочки вже починають розгортатись. Я б хотів, щоб ти зайшла подивитися на них!

Однак кузина відповіла, що в оранжереї надто задушливо, у неї там починає боліти голова. Вона, мовляв, бачила рослини вже двічі, і другого разу ті повітряні корінці — декотрі з них тепер вигналися завдовжки в добрий фут — нагадали їй, на жаль, щупальці, що тягнуться до здобичі. Вони стали їй навіть снитися: наче виростають просто на очах і тягнуться до неї. Тому вона рішуче заявила, що більш не піде дивитися на ту орхідею, і Веддерберну довелося милуватись молодими листками самому. На вигляд у них не було нічого особливого — широкі, темно-зелені й лискучі, а біля хвостиків — темно-пурпурові більші й менші цяточки. Такого листя Веддерберн іще не бачив. Орхідея стояла на низенькій лавці під термометром, а поруч був нехитрий пристрій: на гарячі труби парового опалення з крана капала вода, насичуючи повітря парою. Незвичайна орхідея невдовзі мала зацвісти, і тепер Веддерберн щодня тільки про це й думав. І ось велика подія настала. Щойно ступивши до тісного скляного приміщення, Веддерберн уже знав, що пуп’янок розпустився, хоч величезний Paloeonophis Lowii затуляв собою весь куток, де стояло це його нове дитя. Повітря було напоєне невідомими духмянощами — міцними й надзвичайно солодкими; вони перебивали решту запахів у цій крихітній, задушливій, сповненій випарів теплиці.

Як тільки Веддерберн це завважив, він одразу поквапився до своєї незвичайної орхідеї. Леле! На обвислих зелених вітах погойдувалися три величезні білі квітки; від них і йшов цей стійкий солодкуватий аромат. Веддерберн став перед ними й завмер від захвату.

Квітки були білі, з золотисто-оранжевими смужечками на пелюстках. Важка оцвітина відгорнулася, і її чарівний голубуватий пурпур змішувався з золотом пелюсток. Веддерберн одразу збагнув, що це зовсім новий вид. Але який нестерпний запах! Як задушливо в оранжереї! Квітки попливли в нього перед очима.

Він вирішив подивитися, чи не надто висока тут температура, й ступив крок до термометра. Зненацька все захиталося. Цеглини, якими була викладена підлога, затанцювали. Білі квітки, зелене листя, вся оранжерея ніби перехилилась, а тоді різко полетіла вгору.

О пів на п’яту економка, за давнім і незмінним звичаєм, приготувала чай. Проте Веддерберн не йшов. "Все клопочеться коло тієї огидної орхідеї, — подумала вона й почекала ще хвилин десять. — А може, в нього зупинився годинник? Піду покличу його".

Вона рушила просто до оранжереї, відчинила двері й гукнула. Відповіді не було. Жінка завважила, що повітря в оранжереї дуже сперте й просякнуте якимсь міцним ароматом. І раптом вона побачила, що на цегляній підлозі біля гарячих труб щось лежить.

Якусь хвилю вона стояла нерухомо.

Він лежав горілиць під незвичайною орхідеєю. Схожі на щупальці повітряні корінці тепер уже не звисали; зійшовшись докупи, вони утворили ніби клубок сірої вірьовки, кінці якої щільно обвили його підборіддя, шию і руки.

Вона стояла й нічого не розуміла. Потім на щоці у Веддерберна під одним із хижих щупальців вона побачила тоненьку цівку крові.

Безтямно скрикнувши, жінка підбігла до нього і спробувала відірвати його від схожих на п’явок присосків. Вона зламала два з цих присосків, і ту ж мить з них закапав червоний сік.

Від п’янкого аромату квіток у неї запаморочилося в голові. Але як же вони до нього присмокталися! Вона смикала за ті цупкі вірьовки, і все довкола — Веддерберн, пишні білі квітки — пливло в неї перед очима. Вона відчувала, що непритомніє, і розуміла, що цього не можна допустити. Покинувши Веддерберна, вона поквапно відчинила

найближчі двері, вдихнула свіжого повітря, і їй сяйнула блискуча ідея. Схопивши горщика, вона запустила ним у вікно в кінці оранжереї. Потім, трохи прочумавшись, заходилася з новою силою відтягувати нерухоме тіло Веддерберна і перекинула вазон з незвичайною орхідеєю на підлогу. З похмурою впертістю рослина чіплялася за свою жертву. А жінка безтямно тягла тіло разом з орхідеєю на свіже повітря.

Потім їй спало на думку відривати корінці, що поприсмоктувалися до Веддерберна, по одному, і вже за хвилину вона звільнила його від того страхіття.

Веддерберн був блідий як стіна; з десятка кругленьких ранок сочилася кров.

Поденний робітник, що саме проходив садом, почув брязкіт розбитого скла і нагодився в ту хвилину, коли економка закривавленими руками витягувала з оранжереї позбавлене життя тіло. На мить він уявив собі неймовірне.

— Принесіть води! — крикнула вона, і її голос розвіяв його видива.

Коли чоловік з незвичайною для нього спритністю повернувся й приніс води, він застав жінку всю в сльозах. Голова Веддерберна лежала в неї на колінах, вона витирала в нього на обличчі кров.

— Що сталося? — промовив Веддерберн, через силу розплющивши очі.

І відразу заплющив їх знов.

— Біжіть до Енні! Скажіть, нехай зараз же йде сюди. А тоді негайно приведіть лікаря Геддона! — наказала економка поденникові. І, побачивши, що той зволікає, додала: — Я про все розповім вам, коли повернетесь.

Невдовзі Веддерберн розплющив очі знов. Власна поза викликала в нього тривогу. Помітивши це, кузина пояснила:

— Ти зомлів в оранжереї.

— А орхідея?

— Я подивлюся за нею.

Веддерберн утратив багато крові, але загалом постраждав не дуже. Йому дали випити коньяку з якимсь рожевим м’ясним екстрактом, віднесли на другий поверх і поклали в ліжко. Економка коротко розповіла лікареві Геддену про все, що сталося.

— Підіть до оранжереї і подивіться самі, — сказала насамкінець вона.

Знадвору у відчинені двері залітало холодне повітря, і нудотний запах майже вивітрився. Більшість обірваних повітряних корінців валялися зів’ялі на цегляній підлозі, вкритій темними плямами. Стовбур розквітлої орхідеї зламався, коли вазон упав. Краї пелюсток зморщилися й потемніли. Лікар нахилився, потім побачив, що один із повітряних корінців все ще ледь помітно ворушиться, і передумав.

Другого дня вранці незвичайна орхідея так само лежала в оранжереї; вона почорніла, й від неї віяло гнилизною. Двері на вранішньому вітрі раз у раз грюкали, і десятки орхідей Веддерберна зів’яли й позморщувалися.

Зате сам Веддерберн, лежачи в ліжку на другому поверсі, не тямив себе від щастя й гордощів і все розповідав про свою незвичайну пригоду.

© УЕЛЛС Герберт. У безодні: Оповідання. — К.: Веселка, 1988. — 312 с. ("Пригоди. Фантастика").

© ЛОГВИНЕНКО О. П., переклад з англійської, 1988.